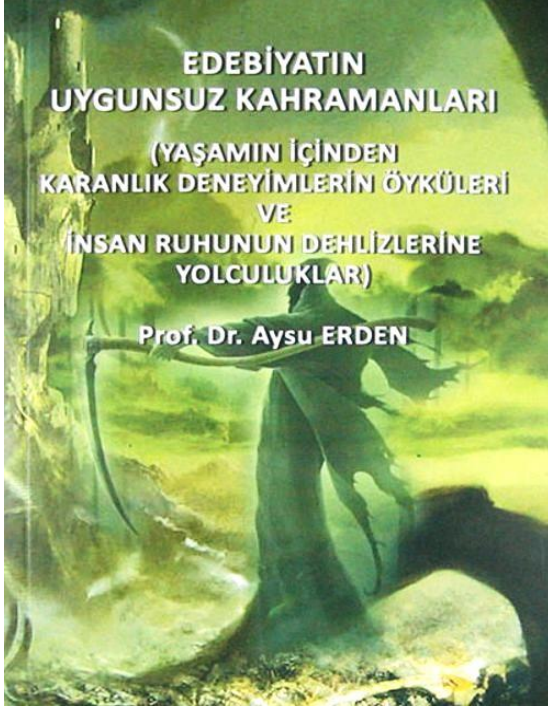

EDEBİYATIN UYGUNSUZ KAHRAMANLARI¹

Serdar GÜRÇAY²

Meryem SARIGÖLLÜ³

Her edebi eser içerisinde; bilgi, yaratıcılık ve sezgisellik gibi okurun ilgisini canlı tutan unsurları barındırır. İyinin ve kötünün, bilinenin ve gizli olanın, konuşulanın veya suskunluk yaratanın arasındaki ilişkiler ve zıtlıklar, geçmişten bugüne kadar, hiç şüphesiz edebi eserlerin konusunu oluşturmuş ve bu yönüyle insan hayatına yön vermiştir.

Edebi metinlerde sıklıkla görülen kozmosu yani düzeni, biçimliliği ve insanlığın görünen yüzünü temsil eden kahramanların yanı sıra, kaos kavramını, düzensizliği ve biçimsizliği aydınlığın karşısındaki karanlığı, gizli kalmışlığı temsil eden anti-kahramanlar; duygusal olarak savunmasız kalmış, travmatik deneyimler yaşamış, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, karanlık dehlizlerinde onları takip eden gölgelerinin esiri olmuşlardır. Bu

kahramanlar, okurlar tarafından diğer kahramanlar ile karşılaştırılarak edebiyatın sihirli dünyasında farklı bir kapı aralayabilirler.

¹ (ISBN: 9786056311703; Ankara: Bizim Büro Yayınevi; Yıl 2012; s.s. 291.)

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, s.gurcay@iku.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1412-7910.

³ Lisans Öğrencisi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nurdanyamantuna6@gmail.com, orcid.org/0009-0003-5760-311X.

Çalışmada ele alınan Aysu Erden'in⁴ 2012 yılında Bizim Büro yayınlarından yayımlanan *Edebiyatın Uygunsuz Kahramanları* isimli eserinin, giriş bölümünde yazar; okuyucuyu, bugüne kadar edebi eserlerde karşılaştığı kahramanların yanı sıra "Anti-kahraman"⁵ yani "öteki" kavramı ile tanıştırır. Korku, dehşet, bastırılmış suç ve suçluluk gibi duygular, bu eserde okuyucular için adeta bir merak konusu haline gelir. Okuyucu, bu duyguların kahramanlar üzerinde bıraktığı etkilerin peşine düşerek edebiyatın gizli kalmış, tetikleyici yönünü fark eder. Yazar bu eserin çıkış noktasını, dünya ve Türk edebiyatlarına eserler kazandırmış olan kadın yazarların, toplum ve aile içerisinde uğradıkları şiddeti eserlerinde nasıl ele aldıklarını inceleyen, "*Edebiyatın Tekin Olmayan Sokaklarında Susku ve Çiğlik*" isimli araştırmasına dayandırır. (s. 13-15)

Eser, giriş bölümüyle beraber, dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, dünya edebiyatları ve Türk edebiyatında çalışmalar yapan uygunsuz kahramanlar (karşıt/anti-kahramanlar) yaratan yazarlara ve eserlerine değinilmektedir. İkinci bölümünde, uygunsuz kahramanlar yaratan yazarların yaşama ve edebiyata bakış açılarını yansıtan İngilizce ve Türkçe özlü sözlere, üçüncü bölümünde, "*Edebiyatın Tekin Olmayan Sokaklarında Susku ve Çiğlik*" başlıklı çalışma ile bu çalışmanın Ayça Çınaroğlu tarafından yapılmış olan "*Silence and Screaming in Literature's Eerie Streets*" başlıklı çevirisine, dördüncü ve son bölümde, Yasemin Yazıcı'nın bahsedilen çalışmaya konu olan *Son Otobüs* isimli öyküsünün Ayça Çınaroğlu tarafından yapılan İngilizce çevirisi ile beraber Türkçe metnine ve Tekgül Arı'nın *Hiç Kimseler Yok ve Bedenim Tetikte* adlı öykülerine yer verilmektedir. (s.15-17) Bu hikâyelerin ortak temleri ise ikisinde de öteki, şiddet, korku ve gölgenin yansımalarının bulunmasıdır.

Eserin birinci bölümünde, dünya ve Türk edebiyatında uygunsuz kahramanlar (karşıt/anti-kahramanlar) yaratan birçok yazar ve eserleri, farklı başlıklarla müteşekkildir. Bu 33 başlık arasından bazı başlıkları değerlendirirsek; ilk olarak: "*Acımasız Karanlık: Yaşamın İçinden 'Karanlık Deneyimlerin Öyküleri' Ülkeler, Kentler, Tekin Olmayan Sokaklar, Sokak Edebiyatı ve 'Her şeyi Anlat-Her şeyi Göster-Her şeyi Bil Kültürü', Gözetleme Kültürü (Peep Culture)*" başlığında; yazınsal eserlerin insanların sesleniş biçimi olduğunu ve yeri geldiğinde, öykülerin en başarılı örneklerinin, toplumların en rahatsız edici çalkantılı zamanlarında yazıldığı anlayışıyla beraber; Chaz Brenchley, Katherine Ann Porter, Victor Hugo, Charles Dickens gibi sanatçılar göze çarpar. Her şeyi-anlat ve bil kültürü olan dijital ortamların aşırı derecede gelişmesiyle beraber, insanların kendilerine özgü kişisel gerçekliği bir araya getirdiği Peep Culture ile de; Hal Niedzviecki, Vickie M. Stringer, Treasure Hernandez, Wahida Clark, Kwame Teague, Kiki Swinson, Shannos Holmes gibi sanatçılar değerlendirilmektedir. (s.17-20) Bu başlıkla, kurmaca ve gerçekliğin, zaman ve mekân timsali ile nasıl bütünleştiği örneklerle somutlaştırılmıştır.

⁴ Prof. Dr. Aysu Erden: Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olduktan sonra yine aynı Üniversitenin İngiliz Dilbilimi Bölümünde asistan olarak göreve başlamış, doktora ve doçentliğini karşılaştırmalı dilbilgisi, sözdizimi ve morfoloji, profesörlüğünü ise biçembilim alanlarında yapmıştır. 2000-2003 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü Başkanlığını yapan Erden, 2005-2008 tarihleri arasında Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığını yürütmüştür. Halen Çankaya Üniversitesinde öğretim üyesi görevini sürdürmektedir.

⁵ Anti-kahraman: Korkutucu bir varlık, canavar veya insanlığın sıklıkla mücadele ettiği açlık, hastalık, ölüm, doğal afetler ve savaşların yıkıcı etkilerinin edebî yansımaları olarak karşımıza çıkabilir. Anti-kahraman yani öteki, bahsedilen esas kahramanın bir gölgesi niteliğindedir. Gölge, bilinçdışı benliğin karanlık tarafıdır ve insanın bastırıldığı, kişiliğin istenmeyen özelliklerini barındırır. Bu kahramanlara örnek niteliğinde: Gilgamesh Destanında, kahraman Gilgamesh ve Enkidu ile öteki yani anti-kahraman arketipine mahsus; Humbaba ve Gökların Boğası verilebilir (Gürçay, 2017).

İkinci bir örnekte ise: “*Karanlık Geleceğin Başlangıcı: Gotik Edebiyat, Tekinsiz Deneyimler, Gotik Kahramanlar ve Yaratma Özgürlüğü: Tekinsizlik, (Uncanny/ Unheimlich)*” başlığıyla beraber, gotik kavramı; Batı edebiyatında, 18. yüzyılın sonlarında Aydınlanma hareketi ve dönemin rasyonel anlayışına bir tür tepki olarak ortaya çıkan insan ruhunun karamsar, karanlık ve mantıkdışı yönlerini ortaya çıkaran romantik yaklaşım ile bağlantılı bir kavram olarak açıklanır. Gotik edebiyatın veya Gotik dil ve mimarisinin önemli temsilcileri olarak bu başlık altında; Horace Walpole (*The Castle of Otranto*), Sir Arthur Canon Doyle (*Sherlock Holmes*), Emily Jane Bronte (*Uğultulu Tepeler*), Özge Yücesoy (*Gotik Edebiyat ve Türk Romanındaki Örnekleri*), Ann Radcliffe (*The Mysteries of Udolpho*), Mezarlık Şairleri (Edward Young, Robert Blair, James Hervey), Thomas Gray (*Elegy Written in a Country Churchyard*), James Macpherson (*The Works of Ossian*), Stephan King (*Carrie, It, The Shining*), Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Gulyabani, Cadı, Mezarından Kalkan Şehit*), Ali Rıza Seyfi (*Drakula İstanbul’da*), Kerime Nadir (*Dehşet Gecesi*) gibi sanatçılar ve eserleri gösterilmiştir. (s.21-31) Bu örnekler doğrultusunda denilebilir ki farklı disiplinlerdeki öteki yüzü tanımlayan, korkunç ama bir o kadar da gerçek hadiseler öne çıkarılmıştır.

Üçüncü bir örnekte ise; “*Mit Devam Ediyor: ‘Lanetlenmiş/ Lanetli/ Kötü Tanınan Sanatçı/ Şair’ (Poete Maudit/Accursed Poet) ‘Hasta Bilinci’ Edebiyatı-Efsaneleşen Sanatçılar, Yazarlar*” başlığı izah edilmektedir. Trajik yaşamlar süren zeki ancak kendilerini sürekli bedbaht hissedenen, aynı zamanda ince bir mizah çizgisine sahip romantik, karizmatik sanatçılardan bahsedilmektedir. Bu sanatçılar, kişilikleri karanlıkta kalan, gizemlerinden taviz vermeyen ve kendilerinden sonraki nesillerin gözünde mit haline dönüşebilen bir konuma sahiptirler. Bu başlık altında; Amy Winehouse, Poete Maudit, François Villon, Pul Marie Verlaine, Tristan Corbiere, Arthur Rimbaud, Stephane Mallarme, Marceline Desbordes-Valmore, Villiers de Isle-Adam, Pauvre Lelian, Küçük İskender, Antonin Artaud, Jean Pierre Duprey, Karel Hynek Macha, Rafal Wojacek, Albert Maurice Victor Bataille, Edgar Allan Poe, Fitz Hugh Ludlow, Charles Baudelaire, Nikolai Gogol, Jorge Luis Borges, Thomas Penson De Quincet, Fyodor Dostoyevski, George Orwell, Tennessee Williams, Ernest Hemingway, Sylvia Plath, Rafal Wojacek (Didaktik), Sylvia Plath (Son Sözler) gibi sanatçılar ele alınmıştır. (s.50-56) Bu örneklerden, Fyodor Dostoyevski ve Nikolay Gogol gibi sanatçı isimler toplum nazarında bilinip kabul görmektedirler. Fyodor Dostoyevski’nin çocukluk travmaları, yaşadığı kayıplar, fiziki rahatsızlıkları, politikayla ilgilendiği vakit karşılaştığı ölüm tehlikesi, sürgün dönemleri gibi etkenler, onun zor ve sancılı bir ömür geçirmesine sebep olmuştur. Dostoyevski, tüm bu yaşadıklarından hareketle, toplumsal adaletsizlik, ahlaki yozlaşma ve insan bilincinin karanlık dehlizleri gibi konulara eserlerinde yer vermiştir. Gogol ise; sanat camiasında, din ve siyaset ilişkilerinde birçok kez hakarete uğramış, suçlamalara maruz kalmıştır. Tüm bunlar onu zihinsel ve duygusal olarak zedelemiştir. Böylece hayatı ve ölümü trajik bir hal almıştır.

Eserin ikinci bölümünde, uygunsuz kahramanlar⁶ yaratan yazarların yaşama ve edebiyata bakış açılarını yansıtan İngilizce ve Türkçe özlü sözlerine yer verilmektedir. Bu bölümde 51 adet özlü söz ile beraber; Allen Ginsberg

⁶**Uygunsuz kahramanlar:** Karanlık, kasvetli yıkılmış dünyalar içerisinde kendilerine yer bulan, travmatik deneyimler geçirerek ötekileştirilen, duygusal ve fiziksel acılarla beraber anılan bu kahramanlar, her yönleriyle sıradışı olma özelliğine sahiptiler. Kimi zaman korkunç, kimi zaman azap içerisinde bedbaht bir halde görülerek hiç şüphesiz edebiyatın görünmeyen yüzünü oluştururlar. Korku, ölüm, suçluluk, dışlanmışlık, ağır kayıplar ve bağımlılıklar bu kahramanların yolculuğunun birer parçasıdır. Yaşamın içerisindeki karanlık deneyimler, ağır travmalar, bilinç dışı benliklerine hapsolmuş gölgeleridir. Nitekim, tüm bu yönleriyle, edebiyatın karanlık dünyasını oluştururlar (s.13-15).

(1926-1997), Bennett Cerf (1898-1971), Chuck Palahniuk (1962-...), David Foster Wallace (1962-2008), Hal Niedzviecki (1971-...), Jack Kerouac (1922-1969), Kenneth Rexroth (1905-1982), Stanislaw Lem (1921-2006), Stephen King (1947-...), William S. Burroughs (1914-1997), Rafal Wojaczek (1945-1971) gibi sanatçı isimlerden bahsedilmektedir. Kitabın yazarı, burada yabancı dilde verilen sözleri Türkçeye çevirmiştir. Bu sözlerden bazıları; (s.191-194)

Amerikalı şair ve yazar Ginsberg'in aşağıdaki sözüyle, dönemin aydınlarının bireysel ve toplumsal dinamikler nedeniyle içine düştükleri buhran, vecd hali ve beraberinde getirdiği, kaotik süreçler gözler önüne serilmiştir:

"Neslimin en zeki insanların

Çıldırarak mahvolduklarına tanıklık ettim.

Açlıktan öldüklerine, histerik ve çırılçıplak, zenci mahallelerinin

Sürünerek sokaklarında, sürükleyerek çırılçıplak bedenlerini..."

(Ginsberg: 1926/1997)

Aşağıda verilen örnekte de kaostan beslenen insanların gıdalarının kesilmesinden duydukları histerik ruh hâli göze çarpar.

"İnsanlar yaşamlarının sabit kalmasını istemezler. Hiçkimse sorunlarının çözülmesini, dramlarının, çılgınlıklarının çözümlenmesini, öykülerinin bölünmesini ve dağılmasını istemez. İnsanlar yarattıkları dağınıklıkların ve düzensizliklerin düzeltilmesini, temizlenmesini istemezler. Eğer böyle olursa, onlara ne kalır ki? Sadece koskocaman, korkutucu bir hiçlik, bilinmezlik."

(Chuck Palahniuk, 1962-...)

Eserin üçüncü bölümünde, "Edebiyatın Tekin Olmayan Sokaklarında Susku ve Çılgılık" başlıklı yazı ile bu çalışmanın Ayça Çınaroğlu tarafından yapılmış olan "Silence and Screaming in Literature's Eerie Streets" başlıklı çevirisine yer verilmiştir. P.E.N Türkiye merkezi tarafından 2010 Dede Korkut Öykü Ödülü verilen İrlandalı yazar Leland Bardwell'in *Barış Güvercini* öyküsüyle, Türk yazar Yasemin Yazıcı'nın *Son Otobüs* öyküsü, ortak temaları olan enest ile karakterlerin ve olayların nitelikleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. (s.209-228)

Yazıcı'nın *Son Otobüs* isimli hikâyesinde; evlerde hizmetçilik yaparak ailesinin geçimini idame ettirmeye çalışan Zehra, kızları Nazan ve Bahar'ın babalarının cinsel tacizine uğramalarını çaresizlik içerisinde izlemekte, kocasının giderek artan şiddetine sürekli boyun eğmektedir. Bardwell'in *Barış Güvercini* isimli öyküsünde ise taciz mağduru olan kız kardeşler Jessica ve Columbine'nin anneleri yine olayların farkındadır yaşadığı ağır travma sebebiyle giderek akıl sağlığını yitirir ve bir akıl hastanesine yatırılır. Bu durumda kızlar babalarıyla baş başa kalırlar ve nitekim babalarının kızlara uyguladığı taciz devam eder.

Bu bölümün devamında, yukarıdaki iki hikâye şu temalarla ayrı ayrı mukayese edilmektedir; "Öykülerde Toplumların Genelinde Var Olan; Ailedeki Sorunları Annenin Çözmesi Gerekliliğine İlişkin Bakış Açıları", "Dayanışma: Öykülerde Aynı Evde Bulunan Birden Fazla Çocuğun Mağdur Olduğu Durumlar", "Evin Dışında:

Okullar, Komşular, Ruh Sağlığı Değerlendirmeleri ve Öyküler”, “*Erken Yaşta Evlilik Bir Kurtuluş mu?*”, “*Bilinmeyen Duyulmayanın Gün Işığına Çıkarılması, Sezdirilmesi: Suç, İhanet, Şiddet, Esaret, Korku, Yanılgı, Susku, Çılgılık, Ölüm, İntihar, Delilik, Kaçış, Karanlık Sokaklar.*”

Yazar; ortak temaları “ensest” olup yukarıdaki başlıklarla ele alınan hikâyeleri, son olarak da kişileri, aile yapıları, toplumsal ilişkileri, şahsi psikolojik problemleri gibi farklı başlıklar hâlinde de karşılaştırmalı olarak sunmuştur.

Dördüncü ve son bölümde ise Yasemin Yazıcı'nın bahsedilen çalışmaya konu olan *Son Otobüs* isimli öyküsünün Ayça Çınaroğlu tarafından İngilizce çevirisi ile beraber Türkçe metnine ve Tekgül Arı'nın *Hiç Kimseler Yok ve Bedenim Tetikte* adlı öykülerinin tamamına yer verilmiştir. (s.253-286)

Yazıcı'nın *Son Otobüs* isimli öyküsünde; aile içi şiddet, ensest, cinayet, intihar temaları, Arı'nın *Hiç Kimseler ve Yok Bedenim Tetikte* isimli öykülerinde ise; yine aile içi şiddet, kadına şiddet temaları yer almaktadır. Ayrıca bu öyküde gece-gündüz, maske-gölge, çılgılık-suskunluk, bahar-kış, doğum-ölüm, yeniden doğuş gibi kavramları simgeleyen metaforlar göze çarpar. Bu sembolik ifadeler, kaos ve kozmos tezatını içermeleri bakımından dikkate değerdir.

SONUÇ

Bu kitapla beraber okuyucu, insan zihninin dehlizlerine doğru bir yolculuğa çıkarak edebi tenkit esnasında, farklı bir perspektiften bakma becerisi kazanabilir. Aysu Erden, birçok farklı psikoanalitik yaklaşımı, araştırmayı ve eleştiri türlerini göz önünde bulundurarak özgün bir üslup ile bu eseri kaleme almıştır. Edebi eserlerde sıklıkla görülen, özgür iradesiyle tehlikelere atılan ve karşılıksız olarak iyilik ve fedakârlıklar yapan “kozmos” kavramı ile özdeşleştirilen kahramanların yanı sıra, zararlı, ürkütücü görünen, bazı durumlarda ise travma, şiddet ve taciz mağduru olarak karşılaşılan “kaosu” temsil eden “anti-kahramanlar” ele alınmıştır.

Korku ve gerilim içeren tekin olmayan mekânlar, karanlık atmosferler içinde yaratılan kayıp ve yıkılmış dünyalar, birden fazla olumsuz özelliğiyle beraber korkunç azap içerisindeki kahramanlar, zihninin derinlerinde kaybolarak düşüncelerini öldürmek isteyen yorgun, yaralı, bedbaht insanlar, sıradışı gerilimli, bazen doğaüstü olaylar ile beraber anılarak okuyucuyla buluşturulmaktadır.

Eser, tüm bu yönleriyle; edebiyatın tek bir yüzü yoktur; edebiyat, her yönüyle hayatın aynasıdır, görüşünü usta bir kalem olarak ortaya koymaktadır.